
L'APORTACIÓ ALEMANYA ALS ESTUDIS DE LINGÜÍSTICA CATALANA

Si una nació ha contribuït decisivament a donar a conèixer la realitat dels territoris de parla catalana més enllà dels límits del nostre domini lingüístic, aquesta ha estat, sens dubte, l'alemanya. Resulta difícil determinar en quin moment es va iniciar aquesta atracció dels autors germanòfons per aspectes de la vida, la llengua, la literatura i la història de la Hispània catalanoparlant, però és evident que els vincles entre dues cultures tan allunyades geogràficament i política al llarg dels segles es remunten a una època remota, i una ràpida revisió de les aportacions dels estudiosos alemanys, austríacs i suïssos en tot aquest període demostraria la seua importància per al desenvolupament de les nostres ciències socials i humanes. Sabem que, si més no, des de la baixa Edat Mitjana comptem amb proves de l'interès despertat als estats del centre i nord d'Europa per clàssics de la nostra literatura com Ramon Llull, Anselm Turmeda o Ausiàs March, és a dir, molt abans de la publicació del *Vocabolari molt profitós per aprendre Lo Catalan Alamany y Lo Alamany Catalan* de Hans Rosenbach l'any 1502 i de l'aparició del primer text català íntegrament traduït a l'alemany el 1583.¹ Autors com Klaiber, Quintana o Robles² han fet evident que l'atenció dels erudits alemanys

1. La primera traducció completa d'un original català a l'alemany fou l'*Espill de la vida religiosa* (*Desiderius: dialogus vere pius, et cum primis iucundus de expedita ad Dei amorem via*) atribuït a Miquel Comalada, publicat el 1583 i reimprès en tres ocasions entre 1617 i 1709.

2. Klaiber, L. (1937) «Katalonien in der deutschen Wissenschaft», dins *Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens* 6, pp. 411-461; Quintana, A. (1986) «Les quatre literatures de l'Estat Espanyol en traducció alemanya», dins *El llibre alemany: eina de diàleg cultural amb Catalunya*. Frankfurt, Druckerei Lembeck, pp. liii-lx;

al món catalanoparlant ha estat permanent al llarg dels segles i que, fins i tot, seria possible parlar d'una mena de *continuum* en les relacions germanocatalanes que, amb una trajectòria canviant amb etapes de gran vigor o de considerable davallada, d'acord amb els esdeveniments polítics, socials i culturals de cada moment històric, s'estén fins els nostres dies. Una valoració global del nombre i la diversitat de treballs de temàtica catalana produïts als països germanoparlants donaria un resultat molt positiu atesa l'abundant dedicació i la variació de perspectives des de les quals s'han escomès aquesta mena de recerques. No obstant això, resta per confirmar si aquesta valoració tan favorable, que sí que es dona, dins l'àmbit de la literatura i la traducció literària (Robles 2005b: 225-226), també pot traslladar-se a altres camps d'estudi com la historiografia, la sociologia, l'etnografia, la història de l'art o la lingüística, per a la qual cosa caldria un estudi sumari de les traduccions i obres d'anàlisi i de divulgació publicades a Alemanya fins el moment actual. Atès que un projecte d'aquest abast ultrapassaria els límits lògics d'aquest dossier monogràfic i que són moltes les obres i línies d'investigació dignes d'esment, hem preferit circumscriure la nostra recerca a un àmbit molt concret de l'aportació alemanya al desenvolupament científic dels estudis de catalanística: la lingüística.

Traçant un paral·lel amb la periodització que Robles (2005b: 217) establí per a la recepció de la literatura catalana a Alemanya a través de les seues traduccions, podem postular l'existència de quatre grans etapes pel que fa a la producció d'obres d'autors germanoparlants a l'entorn de la llengua catalana. La primera, que abraça des dels inicis de la Filologia romànica (Diefenbach, Diez) fins al començament de la dècada de 1880, estigué marcada per l'escàs protagonisme del nostre idioma en el catàleg de llengües romàniques, llavors en plena construcció, on el debat se centrava principalment en l'existència d'uns parlars catalans autònoms o en la seua inclusió, dins d'un altre sistema lingüístic, com ara l'occità. Durant aquesta fase inicial no trobem cap obra de rellevància específicament dedicada al català.

La publicació a Paderborn de la tesi doctoral d'Eberhard Vogel, *Neucatalanische Studien*, l'any 1886 pot ser considerada com l'esdeveniment que enceta una etapa de prosperitat i ràpid desenvolupament de la catalanística alemanya. Aquest període, que s'estendrà fins a l'esclat de la Segona Guerra Mundial, es caracteritza per un procés

Robles, F. (2005a) *Bibliografia de la literatura catalana en versió alemanya: narrativa, poesia, teatre*, Aquisgrà, Shaker;
Robles, F. (2005b) «Les traduccions alemanyes de literatura catalana», *Zeitschrift für Katalanistik* 18, pp. 215-229.

progressiu de normalització del català com a llengua digna d'un estudi acadèmic rigorós entre els idiomes romànics moderns. Durant les dues primeres dècades del nou segle s'acumulen els treballs monogràficament dedicats a aspectes diversos de la llengua i la cultura catalanes, i aquesta tendència s'accentua encara més al llarg dels anys trenta. En un moment de gran auge dels estudis dialectològics, en el qual els parlars romànics esdevenen el centre de l'interès dels filòlegs europeus, que tracten d'apropar-s'hi des de tota una multiplicitat de mètodes i perspectives, el català, com a llengua de cultura amb una gradual implantació, dins la Romanística alemanya, assoleix la seua part de protagonisme i participa del mateix tractament científic que ja rebien altres idiomes amb més tradició com el francès, l'italià o el provençal. Val a dir que, malgrat tot, en aquesta època el nombre d'estudis descriptius que s'ocupen de les varietats de la llengua catalana era encara relativament reduït i considerablement inferior als que versaven sobre llengües romàniques més consolidades com el francès o l'italià, però els treballs d'autors com Schädel, Hadwiger, Gießé, Krüger, Schuchardt, Spitzer o Meyer-Lübke, contribuïren decisivament a posar el català, dins el mapa dels idiomes romànics i reclamar-li l'atenció que li pertocava a través d'uns plantejaments aleshores plenament capdavanters en la recerca científica al voltant del llenguatge. En aquesta època són nombrosíssims els treballs sobre el català duts a terme des de perspectives metodològiques innovadores com la geografia lingüística, els estudis etimològics, l'onomasiologia o el mètode *Wörter und Sachen* («paraules i coses»), i en la dècada dels trenta guanyen una especial rellevància els romanistes d'Hamburg,³ que, sota la direcció de Fritz Krüger, produiran durant els últims anys d'aquest període un gran nombre de publicacions sobre la llengua i la cultura material de la Romània, moltes d'elles centrades en la península Ibèrica i, més concretament, en el domini lingüístic català. Algunes de les obres més destacades d'aquests autors, realitzades seguint el model etnolingüístic del mètode «paraules i coses», seran *Sach- und Wortkundliches vom Wasser in den Pyrenäen* (1929) i *Die Hochpyrenäen* (1935) del mateix Krüger, *Die Albufera von Valencia* (1933) de Max Thede, *Volkstümliche Gewerbe im Maestrazgo* (1934) de Wilhelm Giese, *Die Mittelmeerinseln Eivissa und Formentera* (1936) de Walther Spelbrink o *Die Terminologie der Hanfkultur im katalanischen Sprachgebiet* (1938) de Heinrich Hegener.

3. Giese, W. (1955): «El catalán en la Universidad de Hamburgo», dins Badia, A. M. *et alii*, eds., *VII Congreso Internacional de Lingüística Románica II*, Barcelona, Abadia de Sant Cugat del Vallès, pp. 111-118.

La tercera etapa dels contactes entre els acadèmics alemanys, austríacs i suïssos i la llengua catalana està dominada per l'escassa presència que les nostres lletres tingueren a dins i fora del domini lingüístic en els anys immediatament posteriors al conflicte bèl·lic. L'emudiment dels intel·lectuals a casa nostra fou paral·lel a la interrupció de qualsevol mena d'intercanvi cultural i científic amb la resta de territoris europeus i açò desembocà a partir de 1939 en la desaparició sobtada del català dels àmbits acadèmics alemanys, que només començaria a reparèixer a partir dels anys cinquanta mitjançant un grapat d'articles dedicats a aspectes de la dialectologia catalana⁴ i, sobretot, els seminaris universitaris de llengua i literatura impartits pels primers catalanòfils de la postguerra (Felix Karlinger, Heinrich Bihler, Hans Flasche, Günther Haensch).

Aquesta tendència comença a capgirar-se a partir dels anys seixanta i, especialment, en la dècada dels setanta es produeix un vigorós renaixement de la investigació a l'entorn del català als països germanoparlants. Aquesta nova etapa s'inicià de la mà d'una generació jove d'hispanistes, plenament conscients de la realitat cultural i política de l'Estat espanyol i desitjosos de presentar davant els seus compatriotes els trets distintius d'una Espanya lingüísticament i nacionalment plural, molt allunyada de la ficció d'una nació homogènia en la castellanitat difosa pel franquisme. A partir dels anys setanta s'han anat succeint, amb una freqüència cada vegada major, treballs d'autors alemanys que s'han ocupat de la nostra llengua des dels vessants més variats de la recerca lingüística. La majoria de les obres i els articles ressenyats en aquest monogràfic pertanyen a aquesta època, que arriba fins a l'actualitat. El creixement exponencial que ha patit el nombre de publicacions dedicades a l'estudi del català i la gran diversificació que s'ha donat, dins de les subdisciplines de la lingüística han estat paral·lels a l'obriment del nostre territori a l'exterior, així com a la recuperació cultural nacional i l'aprofundiment en els àmbits d'autogovern. El català continua ocupant, com en altres temps, un lloc secundari en l'atenció dels romanistes alemanys per darrere del francès, l'espanyol o l'italià, però ha aconseguit consolidar un estatus com a llengua de cultura digna d'un tractament científic que avui pocs gosen negar. En l'actualitat, la Romanística alemanya continua realitzant un important tribut al progrés de la lingüística catalana, tal com ho va fer a començaments del segle passat; i la seua participació en el debat científic no es limita només a fer-se ressò de les influències arribades dels territoris peninsulars, sinó que segueix protagonitzant

4. Berkenbusch, G. & Bierbach, C. (1997) «La filologia romànica alemanya i el seu interès per la llengua catalana», *Treballs de sociolingüística catalana*, 13, pp. 126-127.

una aportació original i pròpia a partir de la privilegiada perspectiva que permet la mirada «forana» i que s'ha demostrat tan reveladora en camps com la sociolingüística, la lingüística contrastiva o l'ensenyament del català com a llengua estrangera. El nombre sempre creixent de monografies, articles, tesis doctorals i de llicenciatura i obres col·lectives consagrats a l'estudi del català en qualsevol dels seus vessants, ens parla d'un període fructuós encara obert que previsiblement ha de donar fruits ben saborosos en els pròxims anys.

La varietat i l'abundància de treballs que, amb cada vegada més freqüència, es publiquen a Alemanya a l'entorn de la lingüística catalana i els vincles continuats entre els romanistes germanòfons i aquesta part de la Mediterrània occidental justifiquen i fan necessària una revisió periòdica que ajude a determinar quines han estat les principals línies de recerca en aquests anys i quins nous rumbos prendrà la disciplina en un futur immediat. L'objectiu d'aquest dossier és, precisament, l'avaluació crítica de les obres més representatives de la lingüística catalana generades per autors originaris dels territoris de parla alemanya o que hi resten vinculats des de fa temps i han completat una bona part de la seua trajectòria acadèmica a centres de recerca alemanys, austríacs i suïssos. Els articles que configuren el monogràfic són representatius dels cinc grans blocs en què hom pot dividir l'estudi de la llengua d'acord amb l'interès que han despertat entre els romanistes germanoparlants: estudis sincrònics, lingüística diacrònica i històrica, lingüística contrastiva, sociolingüística i un darrer apartat dedicat a la lingüística aplicada i als nous corrents d'investigació en lingüística catalana.

En el capítol introductori, Vicent Álvarez, professor de llengües iberoromàniques a la Universitat de Neuchâtel i autor del diccionari català-alemany de més recent aparició, efectua una valoració global de l'aportació dels autors germanoparlants a l'estudi de la llengua catalana i aprofundeix en l'anàlisi d'algunes de les principals obres de lingüística sincrònica descriptiva. L'apartat referit a la lexicografia bilingüe actual de les llengües alemanya i catalana significa el primer intent de sistematització de l'estudi crític dels principals diccionaris didàctics que són punt de referència per als aprenents d'ambdós idiomes i obre una línia de recerca en la qual caldrà seguir aprofundint.

Aina Torrent-Lenzen, catedràtica de lingüística hispànica a Colònia i Viena i autora de nombrosos treballs sobre història, norma i traducció de la llengua catalana, fa al seu capítol una revisió exhaustiva de les nombrosíssimes derivacions que ha trobat en els treballs dels romanistes alemanys l'estudi de la història interna i externa del català. La seua mirada abraça publicacions que s'estenen des dels mateixos orígens de

la Filologia com a disciplina científica fins els nostres dies i fa palesa la manera com alguns dels autors més destacats de la Romanística germanoparlant —com abans Friedrich Diez, Bernhard Schädcl, Walther von Wartburg o Wilhelm Meyer-Lübke i, més recentment, Konstanze Jungbluth, Georg Kremnitz o Brigitte Schlieben-Lange— se n'han ocupat i han ajudat a donar l'empenta que avui tenen camps tan diversos com la morfosintaxi i la fonètica històrica, l'ortografia, la lexicologia o la sociolingüística del català.

El tercer capítol és obra d'Artur Quintana, membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans, que durant els seus anys d'activitat docent a la Universitat de Heidelberg protagonitzà una ingent tasca d'investigació i popularització de les lletres catalanes al món germanòfon. La seua contribució a aquest monogràfic se centra en l'anàlisi dels principals treballs d'autor alemany, dins l'àmbit de la lingüística contrastiva del català amb altres idiomes. De l'article de Quintana destaca, sobretot, la importància que concedeix a personatges com Bernhard Schädcl, Eberhard Vogel, Fritz Krüger o Kurt Salow i les línies d'investigació a què donaren origen i desenvoluparen per a l'emergència al nostre territori de disciplines com els estudis contrastius, la dialectologia, l'etnolingüística o la geografia lingüística. Quintana posa de manifest que, lluny d'haver quedat confinat a un període concret de la història de la lingüística moderna, l'estudi comparat del català amb altres llengües s'estén fins el moment actual a través d'una sèrie d'obres de gran valor científic que, en no haver estat mai traduïdes al nostre idioma, romanen encara avui fora de l'abast del públic catalanoparlant i, en la seua major part, no han pogut ser aprofitades pels romanistes d'aquí.

En el quart capítol, Katharina Wieland, autora de diverses monografies i articles sobre el català de Barcelona i la llengua dels joves a les comarques centrals, i Mireia Medina repassen els treballs de sociolingüística catalana més recents que han vist la llum a Alemanya. La seua mirada abraça els darrers trenta anys i parteix dels primers treballs sobre la matèria de Schlieben-Lange i Kremnitz per arribar als de més recent aparició, obra d'autors com Rolf Kailuweit, Max Doppelbauer, Carsten Sinner o la mateixa Wieland. Les pàgines d'aquest article fan palesa la manera com la Romanística alemanya no només està reproduint les tendències més actuals que han nascut de la diversificació dels estudis de sociolingüística catalana (planificació lingüística, psicologia social del llenguatge, etnografia de la comunicació, contacte de llengües, variació lingüística, llengua i migració, etc.), sinó que està participant activament en el seu desenrotllament. El nombre i la diversitat d'estudis analitzats per Wieland i Medina, juntament amb els que Torrent-Lenzen havia esmentat en la seua relació diacrònica,

mostren fins a quin punt els autors germanoparlants s'han interessat pel català com a laboratori de proves i exemple viu del mode en què són percebuts els canvis que es donen en la relació entre una llengua i la comunitat humana que la fa servir com a eina fonamental de comunicació.

Tanca el monogràfic l'article de Ferran Robles sobre la lingüística aplicada a l'ensenyament i els nous corrents d'investigació en lingüística. En aquest capítol queda patent que el català ha recuperat el lloc que li pertoca, dins dels estudis romànics alemanys i, tal com succeí en les primeres dècades del segle xx, torna a ser l'objecte de nombroses disquisicions i treballs científics realitzats des de les metodologies més diverses i els posicionaments teòrics més capdavanters. Robles dóna compte de les aportacions d'alguns dels autors que estan protagonitzant l'avenç de la Filologia romànica alemanya actual, com Claus Pusch, Andreas Wesch, Susann Fischer o Patrick O. Steinkrüger, al desenvolupament de camps d'estudi de plena actualitat al nostre país com la lingüística del text, l'anàlisi conversacional, la lingüística de corpus o la fraseologia. En el seu recompte s'inclouen, a més, nombroses referències a la generació més jove de catalanistes germanoparlants, que s'han incorporat a la disciplina en els darrers anys amb contribucions de rellevància i que, de ben segur, seran la punta de llança de les lletres catalanes a Alemanya en un futur immediat.

Aquest recull d'articles s'afegeix als nombrosos intents anteriors de quantificar i catalogar la bibliografia catalanística d'arrel alemanya i, en aquest sentit, prova de donar resposta a les preguntes que fa poc més d'una dècada plantejaven Berkenbusch i Bierbach (1997: 123) a l'entorn de la implicació dels autors germanoparlants amb l'estudi, el coneixement i la difusió de la llengua catalana:

La filologia romànica alemanya té la fama d'haver donat des dels seus principis un lloc adequat als estudis del català, dins del seu ample repertori de recerca [...] En què es basa aquesta opinió? És sobretot fruit de la tradició, és a dir, la referència al passat o també té vigència per a la recerca actual de la romanística en llengua alemanya?

En les següents pàgines, el lector trobarà complida resposta a aquests interrogants i constatarà que el nostre idioma continua sent punt de trobada d'algunes de les reflexions més actuals sobre el llenguatge que tenen el seu origen a l'Europa central germanòfona.

FERRAN ROBLES I SABATER
Universitat de València